

TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE HUKUK

*Hüseyin PAZARCI**

GİRİŞ

Dış politika, en genel anlamında “sadece devletlerin kendi dışlarındaki birimlere yönelik tutum ve davranışlarını” belirtmektedir.¹ Böylece, bir devletin dış tercihlerini oluşturması ve bunları uygulaması o devletin dış politikasını oluşturmaktadır.²

Hukukun tanımına gelince en genel anlamında, belirli bir toplumu oluşturan kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallar bütünü olarak anlaşılmaktadır.

Dış politikada bir devletin ilişki kurduğu kendi dışındaki birimler bir başka devlet ya da devletler olabileceği gibi hükümetlerarası uluslararası örgütler, devlet niteliği kazanamamış topluluklar³, hükümetler-dışı uluslararası örgütler⁴ ve yabancı devletlerin uyrukluğunda bulunan özel hukuk gerçek ve tüzel kişileri de olabilmektedir.

Devletler belirtilen değişik birimlerle ilgili dış politikalarını oluşturur ve uygularken, hukuk iki değişik düzeyde devreye girmektedir: i)devletin dış ilişkilerinin bağlı olduğu iç ya da ulusal hukuk rejimi düzeyinde; ii) dış ilişkileri düzenleyen hukuk rejimi düzeyinde.

Uluslararası toplumun gelişmesi ile sözü edilen her iki düzey hukuk rejiminin kapsamında bazı değişikliklere rastlanmaktadır. Bu gelişmeler iç hukukta devletin dış politikası konusunda eskiden dış politika içinde yer almayan yeni konuların eklenmesini

* Prof. Dr., 23. Dönem Balıkesir Milletvekili.

¹ F. Sönmezoglu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2005, 4.baskı, s.165.

² M. Gönübol, **Uluslararası Politika: İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, Ankara, SBF Yayını, 1978, s.29-30.

³ Değişik örnekler için bkz. H. Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2007, 5.baskı, s.181-184.

⁴ Bilgi için bkz. H.Pazarıcı, **aynı yapıt**, s.230-231.

içerirken⁵, dış ilişkileri düzenleyen hukuk rejiminde uluslararası kamu hukuku dışında başka hukuk düzenlerinin ortaya çıkması sonucu yeni hukuk alt bölümlerinin varlığına da tanık olunmaktadır. Nitekim İkinci Dünya Savaşına kadar uluslararası hukuk öncelikle devletlerarası ve kısmen devlet niteliği kazanamamış topluluklar ve hükümetlerarası - uluslar arası örgütlerle olan ilişkileri düzenlerken, günümüzde ise hükümetler-dışı uluslararası örgütlerin ve yabancı devletlerin uyruğunda bulunan özel hukuk kişilerinin devletlerle ilişkilerinde uluslararası kamu hukuku dışında kalan ulus-ötesi (**transnational**) hukuk düzenlerinin ortaya çıktığı izlenmektedir. Yine ikinci Dünya Savaşından bu yana uluslararası toplumda görülen AB türü bütünleşme hareketleri sonucu uluslararası kamu hukukundan farklı ulus-üstü (**supranational**) hukuk düzenlerinin doğduğu da görülmektedir. Böylece, günümüzde bir devlet dış politikasını yönlendirirken kendi iç hukuku, uluslararası hukuk, ulus-üstü hukuk ve ulus-ötesi hukuk kurallarını hesaba katarak hareket etmek zorunda kalmaktadır. Bunlar dışında, gerek spor federasyonları örneğinde olduğu gibi kimi hükümetler-dışı uluslararası örgütlerin gerek değişik devletlerin uyruğunda bulunan ticaret ortaklıklarının kendi aralarındaki sorunları çözmek amacıyla koydukları mesleki kurallardan oluşan “mesleki hukuk” diye adlandırabileceğimiz bir başka düzeydeki hukuk düzeninin de, pek sık olmasa da, devletlerin dış politikasında etki doğurduğu görülmektedir. Türk dış politikası oluşturulurken ve uygulanırken de aynı hukuk düzenleri ile karşılaşmaktadır.

Dış Politika ve İç Hukuk

Devletlerin dış politikalarını oluştururken ve uygularken etkilendikleri ilk hukuk düzeni kendi iç hukukları olmaktadır. Devletler dış politikalarını oluştururken kendi ulusal hukuk kuralları ile de bağlı olarak bunu gerçekleştirmek ve uygulamaya koymak zorundadır. Nitekim en başta, devletlerin bir temel ideolojisi ve yapısı bulunmakta olup, bunlar genellikle o devletin anayasal kuralları ile düzenlenmiş ve o devletin dış politikasının sınırlarını oluşturmaktadır. Bundan başka, bir devletin dış politikasının başlıca araçlarını oluşturan andlaşmaları ya da bu konuda aldığı kararları yürürlüğe koyabilmesinin koşullarını ve usullerini belirleyen anayasal ve yasal kurallar bulunmaktadır. Yine, birçok devlet dış politikanın en sıcak öğelerinden olan uluslararası düzeyde kuvvet kullanma konusunda özel koşullar koymaktadır.

Bütün bu iç hukuksal öğelere Türk dış politikasının oluşturulmasında ve uygulanmasında da rastlanmaktadır.⁶ Nitekim 1982 Anayasamızın Başlangıç bölümünde Türk Devletinin bölünmez bütünlüğü, Atatürk Milliyetçiliği, millet iradesinin üstünlüğü ve laiklik ilkeleri yer almaktadır. Anayasamızdaki bu ilkelerin dış politika seçeneklerini çerçeveleyen bir hukuk ilkesini mi yoksa yol gösterici siyasal felsefe değerlerini mi oluşturduğu konusunda değişik değerlendirmeler söz konusu olsa da, bunların dış politikada göz önünde bulundurulmaları gereği yadsınamayacaktır.⁷

⁵ Örneğin, dış politikanın kapsamına Birleşmiş Milletler ile insan haklarının korunmasının da girmesi gibi.

⁶ Geniş bilgi için bkz. B. Tanör, “Türkiye’de Dış İlişkilerin İç Hukuk Rejimi”, F. Sönmezoğlu (der.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, İstanbul, Der Yayınları, 2001, 2.baskı, s.493-510.

⁷ B. Tanör, **aynı makale**, s.494.

Ancak, Anayasanın 1.maddesinde belirtilen Cumhuriyet ilkesi, 2.maddesinde sayılan insan haklarına saygılı ve Atatürk milliyetçiliğine bağlı demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkesi, 3.maddesinde belirtilen Türkiye'nin ülke bütünlüğü, dilinin Türkçe, ulusal marşının, İstiklal Marşı ve başkentinin Ankara olması gibi değiştirilemez anayasal kurallara dış politikanın yürütülmesinde uyulması hukuksal zorunluluk oluşturmaktadır.

Türk dış politikasının anılan anayasal hükümlerden özellikle laiklik ilkesine uygun düşüp düşmediği sorunu Türkiye'nin İslam Konferansı Örgütüne üyeliği konusunda ortaya çıkmıştır. İslam Konferansı Örgütünün 1972'de Cidde'de kabul edilen kurucu andlaşmasına⁸ ilişkin Konferansa Türkiye katılmış, ancak bunu imzalama ve onaylama yoluna gitmemiştir.⁹ Kurucu andlaşmanın Başlangıç bölümünde ortak inancın bir dayanışma faktörü olmasından ve İslam'ın ortak değerlerinin korunmasından söz edilmesinden dolayı kurucu andlaşmanın Anayasamızın laiklik ilkesi ile bağdaşıp bağdaşmadığı söz konusu olmuştur.¹⁰

Türkiye'nin İ.K.Ö. kurucu andlaşmasına taraf olma konusunda iç hukuktaki tek girişimi 1976 yılında Hükümetin T.B.M.M.'ne "İslam Konferansı Yasasının Onaylanmasının T.C.Anayasası ile bağdaştığı ölçüde Uygun Bulunması Hakkında Kanun Tasarısı" sevk etmesi olmuş; fakat bu yasa tasarısı görüşülememesi nedeniyle kadük kalmıştır.¹¹ Türkiye'nin İ.K.Ö. kurucu andlaşması bakımından hukuksal bağlayıcılık gereklerini yerine getirmemiş bulunmasına rağmen, İ.K.Ö.resmi yayınlarında Türkiye üye olarak gösterilmekte, Örgütte kararlar için oy kullanmakta, Örgüte üyelik aidatını ödemekte ve yalnızca üye devletlere açık olan kimi andlaşmalara taraf olmaktadır.¹² Nitekim Türkiye, İslam konferansı Üyesi devletler Arasında İktisadi, Teknik ve Ticari İşbirliği ile ilgili Genel Anlaşmaya Anayasal hükümlerimiz ve bağlı olduğumuz anlaşmalar hükümleri saklı kalmak kaydıyla taraf olurken¹³, İ.K.Ö.ile İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma Eğitim Merkezi'nin Ankara'da Kurulması Hakkında Anlaşma'yı¹⁴ ve İslam Tarihi Sanatı ve Kültürü Araştırma Merkezi'nin İstanbul'da Kurulması Hakkında Anlaşma'yı¹⁵ da yaparak yürürlüğe koymuştur.¹⁶ Yine Türkiye, İslam Gemi Sahipleri Birliği Statüsüne¹⁷, İ.K.T.'na Üye Ülkeler Arasında Yatırımların Teşviki, Korunması ve Garanti Edilmesi

⁸ İ.Soyal, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s.732. Metin Türkçe çevirisi için bkz.İ. Soysal, **aynı yapıt**, s.751-756.

⁹ **Aynı yapıt**, s.733,735.

¹⁰ **Aynı yapıt**, s.735.

¹¹ G.Alpkaya, "Türkiye Cumhuriyeti, İslam Konferansı Örgütü ve Laiklik", **Prof.Dr.Muammer Aksoy'a Armağan** (S.B.F.D.), Cilt XLVI, Ocak-Haziran 1991, No.1-2), s.63.

¹² G.Alpkaya, **aynı makale**, s.63-64.

¹³ Metin için bkz.**R.G.**,2 Temmuz 1982, Sayı 17742.

¹⁴ **R.G.**12 Temmuz 1982, Sayı 17752.

¹⁵ **R.G.**4 Ağustos 1982, Sayı 17772.

¹⁶ Bu Andlaşmalarla ilgili veriler için bkz.H. Pazarıcı ve G.Tunalı, **Türk Andlaşmaları ve Uluslararası Belgeleri Kılavuzu (1974-1988)**, Ankara, Savaş Yayınları, 1990, s.7-8.

¹⁷ **R.G.**7 Temmuz 1983, Sayı 18100.

Anlaşmasına¹⁸, İ.K.T.'na Üye Ülkeler Arasında Ticaret Tercihleri Sistemi Çerçeve Anlaşmasına¹⁹ ve İslam Ülkeleri Arası Yatırım ve İhracat Kredi Sigortası Kurumu Kuruluş Anlaşmasına²⁰ taraf bulunmaktadır. Türkiye'nin ayrıca İslam Kalkınma Bankası'na üye olduğu, kuruluş anlaşmasına taraf olduğumuza ilişkin onay belgelerine bizim rastlamamıza rağmen, şu kararın onaylanmasından anlaşılmalıdır: Üyesi Bulduğumuz İslam Kalkınma Bankası'nın Sermayesinin Artırılmasına ilişkin olarak Banka Governörler Kurulunun 24 Ekim 2001 Tarihinde Cezayir'de Yapılan 26.Yıllık Toplantısında Kabul Edilen Karar (Karar No. BG/5-422)²¹.

Bütün bu verilerin ışığında Türkiye'nin İ.K.Ö.kurucu anlaşmasına biçimsel olarak taraf olmadan üyeliğini sürdürdüğü görülmektedir. Bu durumun siyasal ve ekonomik amaçlarla hem Türkiye hem de İslam Devletlerince kabul edildiği anlaşılmaktadır. Ancak, hukuksal açıdan değerlendirildiğinde bu durumun kabul edilebilir bir hukuksal dayanağının da olması gerekmektedir. Zira hukuk yalnızca bir formalite olmayıp, hem iç hukuk hem de uluslararası hukuk bakımından, ilişkilerin temelini ve sınırını oluşturmaktadır.

Hukuksal açıdan, Türkiye İ.K.Ö.ilişkilerini “fili üye” olgusu çerçevesinde değerlendiren yazarlar bulunmaktadır²². Ancak, bu açıklama bir hukuksal dayanağın varlığını belirtmekten uzaktır. Bu durumu hukuksal açıdan değerlendiren kimi yazarlar ise, uluslar arası hukukun anlaşmalar hukuku açısından İ.K.Ö.üyeliği için kurucu anlaşmanın onaylanmasının gerekli olduğunu²³, ancak bir devletin çekince koymasına ve bunun öteki taraf devletlerce kabul edilmesi ile taraf olunabileceğinin de uluslararası hukuka uygun olacağını bildirmektedir²⁴. Bu görüşü ileri süren G. Alpkaya için “Türkiye'nin İslam Konferansı Örgütü Kurucu Anlaşması'na iç hukukunda öngörülen usul kurallarına uyarak katılma yoluyla taraf olması ve bu aşamada Anayasasındaki ilkeleri ileri sürerek anlaşmanın konusuna ve amacına aykırı da olsa çekinceler koymasına mümkündür²⁵.”

Oysa Türkiye-İ.K.Ö. ilişkileri, bugünkü durumuyla ne metni onaylama sonucu bir biçimsel tam üye olma, ne de İ.K.Ö.kurucu anlaşmasına değişiklikler getiren kimi çekincelerin kabulü sonucu değişik konumda bir üye olma biçiminde olmuştur. Bugünkü Türkiye-İ.K.Ö.hukuksal durumunu, Türkiye'nin kurucu anlaşmaya biçimsel olarak taraf olmadan, örgüt ve üye devletleri ile kendi anayasasına ve öteki bağlı olduğu anlaşmalara uygun düştüğü ölçüde tam üye gibi muamele görmesinin İ.K.Ö.üyeleri devletlerce kabul edilmesi olarak değerlendirebiliriz. Başka bir deyişle, İ.K.Ö.kurucu

¹⁸ R.G.28 Mart 1988, Sayı 19768.

¹⁹ R.G.10 Ocak 1992, Sayı 21107.

²⁰ R.G.19 Mart 1997, Sayı 22938, çekince ile. Çekince metni için Bkz.S.Özdoğan, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Taraf Olduğu Uluslararası Anlaşmalar Rehberi (1998-15.06.2005)*, Ankara, Ankara Barosu Yayını, 2005, S.628.

²¹ R.G.17 Nisan 2002, Sayı 24729.

²² Örneğin, İ.Sosyal. a.g.y. s.735.

²³ Örneğin, G.Alpkaya, a.g.m., s.59-60.

²⁴ Aynı makale, s.67-68.

²⁵ Aynı makale, s.68.

andlaşması üstü kapalı bir biçimde üye devletlerce yalnızca Türkiye bakımından değiştirilmiş ve esnek bir uygulamaya bağlı tutulması kabul edilmiştir. Uluslararası hukukun devletlerin egemen iradesinin ürünü olduğu ve andlaşmaların taraf devletlerin iradesine bağlı olarak her zaman değiştirilebileceği genel kabul gördüğüne göre, İ.K.Ö.kurucu andlaşması tarafı devletlerin bunu Türkiye bakımından değişikliklerle uygulaması hukuken olanaklıdır. Nitekim 1969 Viyana andlaşmaları Hukuku Sözleşmesinin 39.maddesi bir andlaşmanın tarafların rızası ile değiştirilmesinin olanaklı olduğunu bildirmektedir. Ancak, buradaki değişiklik yazılı bir biçimde gerçekleştirilmediği için bir ikinci açık ya da üstü kapalı ortak irade oluşumu ile sona erebilecektir.

Türkiye'nin böyle esnek bir biçimde İ.K.Ö.üyesi olmasının Türk Anayasası açısından değerlendirmesine gelince, laiklik ilkesine aykırılığı olasılığı bulunan İ.K.Ö.kurucu andlaşmasına Türkiye'nin taraf olmaması nedeniyle Anayasaya olası aykırılıktan söz etmemiz olanağı yoktur. Kurucu andlaşmaya taraf olmadan bir uluslararası örgütte üye muamelesi görmenin ve onun kararlarına katılmanın Anayasa açısından bir aykırılık oluşturup oluşturmadığı sorusuyla ilgili olarak ise, bu ilişki türünü dış politikanın yürütülmesinde başvurulan çeşitli yöntemlerden biri olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Zira dış politikanın yöntemleri yalnızca biçimsel bir araç olan andlaşmalar ile sınırlı olmayıp, akla gelebilecek her türlü diplomasi yöntemini kapsamaktadır. Bu durumda İ.K.Ö.ile dış politika yürütülürken Anayasamızın koyduğu Cumhuriyetimizin temel ilkelerine aykırı düşmemek koşuluyla diplomasinin sunduğu bütün olanaklardan yararlanmak yoluna gidilebilecektir. Bu amaçla, İ.K.Ö.bünyesinde yapılan andlaşmalara Türkiye katılırken, eğer ilgili andlaşma hükümleri arasında laikliğe aykırı düşme olasılığı bulunan kurallar varsa, bu andlaşmalara, bugüne kadar yapıldığı gibi, "Anayasamız hükümleri saklı kalmak koşuluyla" mealinde bir çekince koymak ve buna uygun biçimde andlaşmayı uygulamak olanaklıdır. İ.K.Ö.ve üye devletlerin bu tür çekincelere itiraz etmemesi ile bu sonuç hukuken sağlanabilecektir. Andlaşmalar dışında, İ.K.Ö.'nün kararlarına katılma ya da birtakım kurallarının uygulanması durumlarında da, ilgili karar ve uygulamaların Anayasamıza aykırı düşme olasılığı bulunanlarına yine bugüne kadar yapıldığını zannettiğimiz çekince ile katılmak hukuken olanaklıdır. Sonuç olarak, Türkiye'nin İ.K.Ö.ve üyesi devletlerle İ.K.Ö.bünyesinde yürütülecek dış politikada her bir andlaşma, belge ve karara ilişkin olarak Anayasamızda belirtilen temel ilkelere uygun biçimde hareket edilmesi anayasal bir zorunluluktur ve bunu sağlayacak hukuksal önlemlerin de her bir somut durumda alınması gereklidir.

Türk dış politikasının anayasamıza uygunluğu sorunu A.B.'ne üyelik konusunda bir başka biçimde önümüze çıkmaktadır. Bilindiği gibi günümüzde AB'ni oluşturan Avrupa Topluluğu (AT) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) birer ulus-üstü (**supranational**) örgüt olmalarına bağlı olarak kendilerine özgü bir hukuk düzenine sahiptir. AB hukuk düzeni üye devletlerde doğrudan uygulanabilir kurallar içermekte ve üye devletlerin iç hukukları ile çatıştığı takdirde de AB hukuku kuralları üstün tutulmaktadır. Bu veriler karşısında AB'ne katılacak devletleri başta anayasaları olmak üzere ulusal hukuk düzenlerinin AB hukukuna uyumunu sağlamak zorundadır. Nitekim ilk başından bu yana AB üyesi devletler AB hukukunun bu özelliklerinin kendi

ülkelerinde de geçerli olabilmesi için gerekli ise anayasalarında birtakım değişiklikler yapma yoluna gitmiştir²⁶.

Aynı uyum zorunluluğu Türk Anayasası bakımından da gerekmektedir. Zira Anayasamızın egemenlik yetkilerini düzenleyen 6.maddesi “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” hükmünü koyduktan sonra “Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır” hükmünü bildirmektedir. Aynı madde, ayrıca egemenliğin kullanılmasının devredilemeyeceğini ve kaynağını Anayasadan almayan bir yetkinin kullanılmayacağını da öngörmektedir. Bu durumda AB’ne tam üye olabilmek için yalnızca bir katılma andlaşması yapılması yeterli olmayıp, AB hukukunun Türkiye’de de geçerli olabilmesi için AB’nin yetki alanına giren konular bakımından AB’ne egemenlik yetkisinin kullanımının da bırakılması gerekmektedir. Bu da özellikle Anayasamızın 6.maddesi başta olmak üzere birçok Anayasa maddesinin gözden geçirilmesi gereğini ortaya koymaktadır²⁷.

Türk dış politikasını yönlendirenler yukarıda değindiğimiz anayasal düzeyde bir değişikliğin gereğinin bilincinde olmakla birlikte bunun katılma andlaşmasının yürürlüğe girmesi ve tam üyeliğin gerçekleşmesi aşamasında gerçekleştirilmesini düşünür görünmektedir. Nitekim AB ile halen yürürlükte olan ortaklık anlaşması ilişkisi ve AB’ne katılma görüşmeleri aşamasında Türkiye’nin AB’ne anayasal düzeyde herhangi bir yetki kullanma aktarmasında bulunmasına hukuksal bir gereklilik de yoktur. Bununla birlikte, Türkiye de AB’nin ilk kez 1993 Kopenhag Zirvesinde kabul ettiği ve 1995 Madrid ve 1997 Lüksemburg Zirveleri ile geliştirdiği; bir Avrupa Devletinin AB üyeliğine kabul edilebilmesi için sahip olması gereken siyasal ve ekonomik koşullara uymayı 1999 Helsinki Zirvesinde kabul etmiştir²⁸. “Kopenhag Kriterleri” diye anılan ve 8 Kasım 2000 tarihli AB Komisyonu’nun açıkladığı Katılım Ortaklık Belgesinin de dayanağını oluşturan bu koşullar uyarınca Türkiye Anayasasının birçok hükmünde ve kimi temel yasalarında değişiklikler yapma yoluna gitmiştir²⁹. Ancak bu Anayasal değişiklikler yukarıda sözü edilen AB’ne yetki kullanma aktarımı niteliğinde değildir.

²⁶ Örneğin, 1980’li yılların sonunda o günkü Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin anayasalarının uyumu konusunda yaptıkları değişiklikler için bkz.H. Pazarci, “Avrupa Topluluğu Hukukuna Uyum Açısından Türk Anayasal Düzeni”, *Avrupa Topluluğu Hukuku ve Türkiye’nin Uyum Semineri (19-21 Ekim 1988)*, İstanbul, Türk Ekonomi Bankası ve İstanbul Teknik Üniversitesi Yayını, 1989, s.129-132.

²⁷ Bu konuda 1961 Anayasası dönemi ile ilgili olmakla birlikte birçok konuda geçerliliğini koruyan genel bilgi için bkz.İ.Doğan, *Türk Anayasa Düzeninin Avrupa Toplulukları Hukuk Düzeniyle Bütünleşmesi Sorunu*, İstanbul, Hukuk Fakültesi Yayını, 1979. Ayrıca bkz.H.Pazarci, *a.g.m.*,s.132-142

²⁸ Bkz.S.Baykal, “Kopenhag Kriterleri”, B.Oran (ed.), *Türk Dış Politikası*, Cilt II.,Ankara, İletişim Yayınları, 2001, s.332.

²⁹ Anayasa değişiklikleri için bkz.:3.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, *R.G.*,17.10.2001, Sayı 24556 Mükerrer; 7.5.2004 tarih ve 5170 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, *R.G.*;22.5.2004,Sayı 25469.Değiştirilen yasalarla ilgili olarak ise Bkz.T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, *Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri*, Ankara, 2007.

Öte yandan, Türk dış politikasının yürütülmesinde andlaşmaların Anayasanın 90.maddesi uyarınca T.B.M.M.'ce uygun bulma yasası çıkarılmasından ya da Bakanlar kurulunca Kurulunca kabul edilmesinden sonra 104.maddesi uyarınca Cumhurbaşkanınca onaylanması da anayasal nitelikli bir hukuksal zorunluluktur. Bu açıdan değerlendirildiğinde herhangi bir andlaşmanın, T.B.M.M.'ce uygun bulma yasası çıkarılmadıkça ya da eğer o kapsama giriyorsa Bakanlar Kurulunca kabul edilmedikçe Cumhurbaşkanınca onaylanması Anayasamız bakımından olanaklı değildir³⁰. Bununla birlikte, uygulamada bu anayasal kurallara gereği gibi dikkat edilmediği ve birtakım andlaşmaların onaylama işlemi gerçekleştirilmeden imza ile yürürlüğe konulması yoluna gidildiği gözlenmektedir. Örneğin, bu anayasal zorunluluğun T.B.M.M. Genel Kurulunda Hükümetin ve Meclisin dikkatine sunulmasına rağmen³¹, bu dikkate alınmayarak T.B.M.M.'ce uygun bulma yasasının çıkarıldığı ve Cumhurbaşkanınca onaylandığı görülmektedir³². Bu uygulamadan daha da ağır bir kusur, Anayasanın ilgili maddelerine rağmen, Türkiye'ye yapılan hibe anlaşmalarının Hazine Sorumlu Devlet Bakanınca yapılmasının ve imza tarihinden itibaren yürürlüğe girmesinin 28.3.2003 tarih ve 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlemesi Hakkında Kanun ile kabul edilmesidir³³. Burada Anayasamızın öngördüğü ulusal iradenin usulüne uygun olarak verilmediğini belirtmek ve ilgili kurumlarımızın Anayasaya aykırı hareket ettiğini bildirmek zorundayız. Ancak, bugünkü Anayasamız uyarınca andlaşmaların Anayasa aykırılıklarını T.B.M.M. Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanının işlemleri sırasında denetlemeleri dışında herhangi bir anayasal uygunluğu denetim yolu Anayasamızda düzenlenmediği için ilgili organlarımızın bu zorunluluğu yerine getirmemeleri durumunda hukuksal açıdan anayasal düzenimizin gereği gibi korunamaması ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu durumun bir gün anayasal değişikliklere gidilmesi sırasında mutlaka düzenlenmesi gerekmektedir.

Türk dış politikasında uyulması gereken anayasal koşullardan bir başkası da Türkiye'nin savaş hali ilan etmesi ve silahlı kuvvetler kullanılmasına karar vermesi durumlarıyla ilgilidir. Anayasamızın 92.maddesi "milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş ilanına" T.B.M.M.'ni yetkili kılmaktadır. Anayasamızın aynı maddesi savaş durumuna varmadan ya da bunu kapsayacak biçimde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ya da yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisini de, "milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında", T.B.M.M.'ne vermektedir. Bu konuda önemli bir uygulama 2003 yılında A.B.D.'nin Irak'a silahlı karışması sırasında T.B.M.M.'nin 20.3.2003 tarihli kararı ile yeterli oyu toplayamaması nedeniyle buna izin vermemesi olmuştur.³⁴

³⁰ Geniş bilgi için Bkz.H. Pazarıcı, a.g.y. (Uluslararası Hukuk),s.72-73.

³¹ Bkz. H.Pazarıcı'nın Genel Kurulda konuşması: T.B.M.M. Tutanak Dergisi,23.Dönem,3.Cilt,2.Yasama Yılı,12.Birleşim,25.10.2007.

³² Bkz. 25.10.2007 tarih ve 5703 sayılı uygun bulma yasası için R.G.4.11.2007, Sayı 26690;Bakanlar Kurulu karamamesi ve onaylama kararı için R.G.,5.1.2008, Sayı 26747.

³³ Mad.9.R.G..9.4.2002, Sayı 24721.

³⁴ R.G.,21.3.2003,Sayı 25055.

Dış Politika ve Uluslararası Hukuk

Devletler dış politikalarını oluştururken hesaba katmaları gereken ikinci hukuk düzeni uluslararası kamu hukukudur.

Devletler dış politikaların oluştururken en başta bu dış politikanın hangi ölçüde varolan uluslararası hukuk kurallarına bağlı bulunduğunun araştırmasını yapmak zorundadır. Örneğin, iki devlet arasında bir kıta sahanlığı sınırlandırması sorunu varsa bu kavramın tanımı ve devletlerin yetkilerini uygulayacağı alanların belirlenmesi ilk yapılması gereken işlerdendir. Devletler bu amaçla üç değişik biçimde uluslararası hukuk kurallarından etkilenme durumunda kalmaktadır: i) hükümetin davranışının ne olacağına belirlenmesinde, ii) hükümetin davranışının hangi gerekçelere dayanacağına belirlenmesinde iii) dış ilişkilerin düzenlenmesinde.³⁵ Kıta sahanlığı örneğinden gidersek, uluslararası hukukun etkisinin ilk değerlendirilmesi kıta sahanlığı kavramının tanımı ve sınırlandırma kuralları çerçevesinde nereye kadar kendi kıta sahanlığının olduğu konusunda olacaktır. Bu dış politikanın uluslararası hukuk açısından ikinci aşama değerlendirilmesi, hangi gerekçelerle bu politikanın savunulacağına belirlenmesini gerektirmektedir. Üçüncü aşamada ise uluslararası hukuk çerçevesinde hangi yollarla çözüm aranacağına ilişkin belirlemeler gelmektedir.

Türk dış politikasında Ege Kıta Sahanlığı sorununa ilişkin olarak bu sorunlar somut bir biçimde yaşanmıştır. Türkiye, kıta sahanlığının kara ülkesinin doğal uzantısı olması tanımına dayanarak Doğu Ege adalarının Anadolu'nun doğal uzantısı üzerinde bulunduğunu ve sınırlandırmanın uluslararası hukukun öngördüğü gibi anlaşarak iki devletin ana karaları arasında yapılmasının uygun olacağını ve Türkiye'nin kıta sahanlığının Ege'nin ortalarına kadar gitmesi gerektiğini savunma yoluna gitmiştir. Bu ana gerekçeler dışında Türkiye eğer anlaşılamazsa sınırlandırmanın hakça ilkelere göre yapılması, adaların özel durum oluşturduğu, Ege'nin yarı kapalı bir deniz olduğu ve Lozan anlaşması ile Ege'de oluşturulan dengenin bozulmaması üzerinde durmuştur.³⁶ Sorunun Yunanistan ile olan ilişkilerin düzenlenmesinde Türkiye görüşmeler yoluyla çözüm üzerinde durmuş ve Yunanistan'ın ileri sürdüğü Uluslararası Adalet Divanı'na gidilmesi konusunda ise bu kuralın zorunlu olmamasına dayanarak bu yola gidilmesini reddetmiştir.

Ancak, devletlerin dış politika belirlemelerinde her zaman var olan uluslararası hukuk kurallarına rastlanmamaktadır. Bu durumda, eğer ulusal çıkarları gerektiriyorsa, devletler yeni birtakım kavramların oluşturulması yoluna gitmektedir. Örneğin, karasularının hemen dışındaki açık denizdeki avlanmalarda uzaktan gelen devletlerin balıkçıların yararlanmasını engellemek amacıyla ilk kez 1972'de Kenya'nın önerisi ile

³⁵ G.de Lacharriere, *La politique juridique extérieure*, Paris, Economica, 1983, s.204 ve 206.

³⁶ Örneğin bkz.H.Pazarcı "Ege'de Deniz Sorunlarında Türk ve Yunan Görüşleri:Hukuki Açıdan", *Ege'de deniz Sorunları Semineri*, Ankara, SBF yayını, 1986,s.80-88.

Asya-Afrika devletleri münhasır ekonomik bölge kavramının oluşturulmasına ön-ayak olmuşlardır.³⁷

Türk dış politikasında da uluslararası hukukta birtakım yeni kavramlarla ilgili olarak tutumlar alınması örneklerine rastlanmaktadır. Örneğin, III. Deniz Hukuku Konferansı sırasında kimi devletlerin deniz tabanındaki arkeolojik ve tarihsel zenginliklerin korunmasını istemeleri sonucu B.M. Deniz Hukuku Sözleşmesinin 303.maddesinde devletlere kıyıda 24 mile kadar varan arkeolojik bitişik bölge ilan etme olanağı tanınmıştır. Ancak, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu devletlerin eleştirileri ve itirazları sonucu bu kavram bir yapılageliş değeri kazanamamış bulunmaktadır.³⁸ Türkiye'nin bu kavrama ve uygulanmasına başlıca itiraz nedeni arkeolojik bitişik bölgenin deniz tabanını içermesi nedeniyle Ege'de Türkiye'nin **ipso facto** ve **ab initio** sahip olduğu kıta sahanlığının Yunanistan'ın arkeolojik bitişik bölge ilan etmesi suretiyle sahiplenme girişiminde bulunması olasılığıdır.

Dış politikanın belirlenmesinde, varolan uluslararası hukuk kurallarının değerlendirilmesi ya da yeni uluslararası hukuk kurallarının yaratılması yoluna gidilmesinden başka, dış politika verileri birtakım uluslararası hukuk kurallarının iç hukukta hüküm doğurması ya da uluslararası mahkemelerce uygulanması ya da uluslararası uyuşmazlıklarda uluslararası yargı ya da hakemlik organları önünde yürütülecek politikanın belirlenmesinde de rol oynamaktadır.³⁹

Birtakım uluslararası hukuk kurallarının iç hukukta hüküm doğurması konusunda anlaşmaların Türk iç hukukunda hüküm doğurması açısından önemli bir hukuksal sorun ile karşılaşılmamaktadır. Anayasanın 90.maddesinde Türkiye'de usulüne uygun biçimde yürürlüğe konulan anlaşmaların "kanun hükmünde" olması öngörüldüğü için, doğrudan uygulanır (**self-executing**) nitelikli anlaşma hükümlerinin Türkiye'de yönetim tarafından uygulanması gerekmektedir. Ancak, Türkiye'nin taraf olmasına rağmen doğrudan uygulanabilir nitelikte olmayan anlaşma hükümlerinin Türkiye'de uygulanması için bunların iç hukukumuza sokulması (**incorporation**) gerekmektedir. Örneğin, B.M. Anlaşmasının 25.maddesinde Örgüt üyelerinin Güvenlik Konseyi bağlayıcı kararlarını (**decisions**) kabul ettikleri ve uygulayacağı öngörülmesine rağmen

³⁷Bkz.**Report of the Asian African Legal Consultati' ve Committee of the Thireteenth Session held in Lagos**, January 1972,Kavramın oluşturulmasında geniş bilgi için bkz.V.L.Gündling, **Die 200 Seemeilen-Wirtschaftzone**, Berlin, SpringerwVerlag, 1983,s.15-113.

³⁸Kavram ve eleştiriler konusunda bkz.H.Pazarıcı, "Le concept de zone contiguë dans la Convention sur le droit de la mer de 1982", **Revue Belge de Droit International**, 1984-1985, No.1, s.249-271 .

³⁹B.M.Genel Sekreterliği hukuk danışmalarının uluslararası hukukun gelişmesindeki rollerini değerlendiren bir derlemesinde katkıları aşağıdaki alt-başlıklarda sınıflandırmış olup, bu uluslar arası hukukun dış politika ile ilişkileri bakımından da bir gösterge niteliğindedir: i)devletlerin dış politikalarının oluşturulması; ii)uluslararası hukukun oluşumu ve uygulanması; iii)uluslararası hukukun ulusal hukuk düzeninde hüküm doğurması; iv)uluslar arası örgütler hukukunun uygulanması ve gelişmesi; v)uluslararası hukukun ulusal mahkemelerde uygulanması; vi)uluslararası hukukun uluslararası divan ve mahkemelerde uygulanması: Bkz.**Collecktion of Essays by Legal Advisers of States, Legal advisers of International Organizations and Practitioners in the Field of International Law**, New York, United Nations, 1999, s.3-523.

bunların her bir devletin iç hukukuna sokulması gereklidir. Bu gereklilik anlaşmaları uygulama görevinin olağan olarak hükümete düşmesi nedeniyle⁴⁰ her bir devletin hükümetinin düzenleyeceği yollarla yerine getirilmektedir. Kimi devletler Güvenlik Konseyi bağlayıcı kararlarının uygulanması yetkisini genel bir yasa ile hükümetlerine verirken,⁴¹ Türkiye gibi kimi devletler de olay be olay durumu değerlendirerek gerekli kararları almayı uygun görmektedir. Türkiye'nin bu çerçevede aldığı önemli bir önlem Güvenlik Konseyinin 6.8.1990 tarihinde aldığı 661 sayılı bağlayıcı kararla Irak'a her türlü mal alış-veriş ve geçişinin yasaklanmasını yürürlüğe koymasıdır.⁴²

Bir uyuşmazlığa ilişkin yürütülecek dış politikanın saptanmasında da uluslararası hukuk verilerinin değerlendirilmesi devreye girmektedir. Bu çerçevede, uyuşmazlığın ilgili olduğu konunun niteliğinin hangi çözüm yoluna uygun olduğundan, uyuşmazlığın bir yargısal çözüm yoluna götürülmesi zorunluluğunun bulunup bulunmadığına kadar bütün uluslararası hukuk verileri değerlendirilmektedir.⁴³ Nitekim Türkiye de Yunanistan ile Ege sorunları patlak verdiğinde ve özellikle 1976 yılında Yunanistan tek taraflı olarak kıta sahanlığı sorunu Uluslararası Adalet Divanı'na götürdüğünde Divan'a gitmemeyi uygun görmüştür. Zira B.M. Andlaşmasının 33.maddesinde de belirtildiği gibi uluslararası hukuk uyuşmazlıkların barışçı çözümü yükünü getirmekle birlikte uluslararası yargı yolu dâhil hiçbir çözüm yolunu zorunlu kılmadığı için, uyuşmazlık taraflarının ortak iradesi bulunmadan U.A.D.'na gitme yükümü bulunmamaktadır. Yunanistan 1976'da kıta sahanlığı sorununu U.A.D.'na götürdüğü zaman Divan'ın yetkisini Türkiye ile Yunanistan arasındaki 1928 Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü konusunda Genel Senedine ve 1975 Başbakanlar arasında kabul edilen Brüksel Ortak Bildirisine dayandırmış olup bunu değerlendiren Divan Türkiye'nin bu yönde bir yükümü bulunmadığına karar vermiştir.⁴⁴

Türk dış politikası bu tür uluslararası hukuk değerlendirmelerini son yıllarda özellikle AB ile ilişkilerde, enerji, çevre korunması ve ulaşım sorunlarına ilişkin olarak yapmak durumunda kalmaktadır. Kıbrıs sorununa ilişkin yürütülen Türk dış politikasında da uluslararası hukukun birçok kavram ve kuralının değerlendirilmesi gerekmektedir.

⁴⁰Örneğin, Türkiye'de anlaşmaları uygun bulma yasalarının son maddesi olağan olarak "Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür" demek suretiyle bu görevi Hükümete tanımaktadır.

⁴¹Örneğin Yunanistan.Bkz.C.P.Economidés, "L'habilitation législative:un moyen commode pour l'exécution rapide des résolutions du Conseil de Sécurité prises dans le cadre de la sécurité collective", in U.N.,a.g.y.(Collection of Essays), s.165-174.

⁴²Güvenlik Konseyi kararı için bkz.www.un.org/french/documents/view-doc.asp?symbol=S/RES/661(199=). T.C.Bakanlar Kurulu 7.8.1990'da aldığı bir kararla Güvenlik Konseyi'nin bu kararını Türkiye'de de yürürlüğe koydu:Bkz.Hürriyet,8 Ağustos 1990,s.1 ve 12.

⁴³H.Pazarıcı,La contribution du jurisconsulte à la politique des Etats relative aux espaces maritimes", in U.N.,a.g.y. (Collection of Essays), özellikle s.42-43 ve 50-52.

⁴⁴Ege Kıta Sahanlığı Davası'na ilişkin yetki kararı için bkz. I.C.J.Reports,1978.

Dış Politika ve Ulus-Üstü (Supranational), Ulus-Ötesi (Transnational) ve “Uluslararası Mesleki Hukuk” Düzenleri

Bir devletin dış politikası, devletin iç hukuku ve uluslararası hukuk yanında, giderek bu hukuk düzenleri dışında kalan ve uluslararası düzeydeki ilişkileri düzenleyen başka hukuk düzenlerinin kurallarını da göz önünde tutmak zorunda kalmaktadır.

Dış politikayı etkileyen bu üçüncü tür hukuk düzenlerinin en önemlisi ulus-üstü (**supranational**) hukuk düzeni olmaktadır. Devletlerin bütünleşmesi süreçleri sonucu ortaya çıkan ve günümüzde en gelişmiş örneğini AB'nin oluşturduğu bu tür hukuk düzenleri hem uluslararası hukuktan hem de devletlerin iç hukuklarından farklı bir hukuk düzenini oluşturmaktadır.⁴⁵ Dolayısıyla, bir devlet dış politikasını anılan ulus-üstü nitelikte örgütlerle ilişkilerinin bir bölümünü ilgili örgüt ile yaptığı anlaşmalar ve onlara dayanan ortak işlemlerini uluslararası kamu hukuku uyarınca yürütürken, bu anlaşmalar kapsamına girmeyen ya da bu anlaşmalar yoluyla ilgili ulus-üstü hukuk düzeni kurallarına bağlı tutulan konularda ilişkilerinin bir başka bölümünü de anılan ulus-üstü hukuk kuralları uyarınca yürütmek zorunda bulunmaktadır.

Türk dış politikasının oluşturulmasında ve uygulanmasında da özellikle AB hukuku bakımından aynı durumlarla karşılaşmaktadır. Örneğin, 12.9.1963 tarihli Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık Yaratıcı Ankara Anlaşmasının 2/2.maddesi Türkiye ile A.E.T. arasında bir gümrük birliğinin giderek kurulmasını öngördüğü için Türkiye ekonomik dış politikasını uluslararası hukuka göre bu hüküm çerçevesinde düzenleme yoluna gitmiştir. Buna karşılık, örneğin, Türkiye ile A.E.T. arasında gümrük birliğinin oluşturulması için gerekli olan üçüncü devletlerden yapılacak ithalatta ortak gümrük tarifesi uygulanması konusunda Türkiye 3.11.1970 tarihli Katma Protokolün 17.maddesi uyarınca A.E.T.'nin koyduğu kurallara uygun olarak gerçekleştirdiği ortak gümrük tarifesini belirli bir süre sonunda uygulamayı kabul etmiştir.⁴⁶ Başka bir deyişle, Türkiye bu konuda ekonomik dış politikasını oluştururken AB hukukunun bu verilerini göz önünde tutmak yükümü altına girmiştir. Bunun dışında, AB hukuku çerçevesinde Türk vatandaşlarına uygulanan kuralların değerlendirilmesi de kimi zaman Türkiye'nin devlet olarak oluşturacağı dış politika kapsamında ele alınmak zorundadır. Örneğin, Katma Protokolün 36.maddesine göre A.E.T. Türk işçilerinin serbest dolaşımı ilkesini kabul etmekle birlikte aynı madde uyarınca Ortaklık Konseyi'nin gerekli önlemleri kararlaştırmadığını öne sürerek A.T.A.D'nin 30.9.1987 tarihinde Meryem Demirel davasında serbest dolaşım hakkının doğmadığına hükmetmesi karşısında,⁴⁷ Türkiye anılan Protokolü ve AB hukukunu göz önünde tutarak vatandaşlarının serbest dolaşım hakkını savunmuştur.

Dış politikayı etkileyen bir başka üçüncü hukuk düzeni ulus-ötesi (**transnational**) hukuk düzeni olmaktadır. Devletler ile yabancı özel hukuk kişileri ve özellikle çok-uluslu ticaret ortaklıkları arasında giderek artan bir biçimde kimi özellikleri olan

⁴⁵ Bkz.H. Pazarıcı, **a.g.y.(Uluslararası Hukuk)**,s.10-11.

⁴⁶ Bkz.A.Gökdere,**Gümrük Birliği Açısından Avrupa Topluluğu ve Türkiye ile İlişkiler**,Ankara, ATAUM yayını, 1989, s.156-161.

⁴⁷ Bkz.**European Court Reports**, 1987, Case 12/86, s.3719.

sözleşmeler yapılmaktadır. Bu tür sözleşmelerdeki birinci özellik devlet ile ilgili yabancı özel hukuk kişisi arasında çıkacak bir uyumsuzluğun bu iki tarafın kuracağı ya da var olan bir organı kabul edeceği ve işleteceği ulus-ötesi nitelikli bir hakemlik organına sunulması olmaktadır.⁴⁸ İkinci olarak ise kimi bu tür sözleşmelerde ayrıca uyumsuzluğun özüne uygulanacak hukuk olarak günümüzde giderek yerleşmiş adıyla ulus-ötesi (**transnational**) hukukun uygulanması öngörülmektedir. Anılan hukuk düzeni ilgili sözleşmeler hükümleri ile büyük ölçüde hukuk genel ilkelerinin uygulanmasını içermektedir.⁴⁹ Anılan ulus-ötesi nitelikli sözleşmeler devletlerin yabancı özel hukuk kişilerinden büyük mal alım-satımını, hizmet alımlarını, kamu hizmeti ya da kamu inşaatı imtiyazlarının verilmesini, doğal kaynakların işletilmesi imtiyazlarının verilmesini, borç alma ve ülkeye yatırım koşullarını düzenlemektedir.⁵⁰

Bundan başka, günümüzde uluslararası parasal ilişkiler ve ödemeler dengesinin düzenlenmesi büyük ölçüde Uluslararası Para Fonu sistemine ve dolayısıyla bu çerçevede oluşturulmuş uluslararası hukuk düzeni üzerine dayanmakta ise de, özellikle 1970'li yıllardan bu yana 1973-1974 petrol krizinden beri petro-dolarların serbest piyasada gezmesi ve kredi olarak devletlerce de kullanılması nedeniyle, ulusal hukuk ve uluslararası hukukun dışında bir ulus-ötesi finansman düzeni doğmuştur.⁵¹ Oysa anılan konular bir devletin dış ekonomik ilişkilerini ilgilendirmekte ve o devletin ekonomik dış politikasının etkileyici ve hatta kimi zaman belirleyici bir nitelik göstermektedir. Dolayısıyla, dış politika belirlemede bu tür ulus-ötesi hukuk ya da uygulamaları da göz önünde tutmak gerekmektedir.

Türk dış politikasını bu açıdan değerlendirdiğimizde, Türkiye'nin de bu açılardan bir takım dış politika kararları aldığı ve bunları uygulamaya soktuğu görülmektedir. Örneğin, ulus-ötesi nitelikli sözleşmelere ilişkin hakemlik kararlarını da kapsayan yabancı hakem kararlarının Türkiye'de tanınmasını ve uygulanmasını sağlamak amacıyla Türkiye'nin 10.6.1958'de imzalanan, Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası Hakkında New York Sözleşmesine 1991'de taraf olduğu ve onayladığı görülmektedir.⁵²

Yine, Türkiye'nin sözünü ettiğimiz kurallar uyarınca uluslararası özel piyasalardan kredi alma yoluna gittiği görülmektedir. Yabancı özel bankalar aracılığıyla yabancı ülkelere tahvil ihracı da bu ekonomik dış politika uygulamalarından birini oluşturmaktadır. Son örneklerden birisi 15.3.2015 vadeli Devlet tahvillerimizin HSBC ve JP Morgan yatırım bankaları aracılığıyla 500 milyon dolar olarak ihracı olmuştur.⁵³

⁴⁸ Bkz.H. Pazarci, **Uluslararası Hukuk Dersleri, 4.Kitap**, Ankara, Turhan Kitabevi,2.bası, 2006, s.88-101.

⁴⁹ Bkz.H. Pazarci, **Responsabilité internationale des Etats en matiere contractuelle**, Ankara, SBF yayını, 1973, s.50.

⁵⁰ Bkz.H.Pazarci, **aynı yapıt**, s.9-13..

⁵¹ Bkz.D.Carreau, et P.Juillard, **Droit International économique**, Paris, Dalloz, 2 éme éd,2005, s.537-541.

⁵² R.G.25.9.1991, Sayı 21002.

⁵³ Bkz.T. C.Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Basın Duyurusu**, 20.6.2008, Sayı 2008/112.bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz.A. Atar, **Türkiye'nin Uluslararası Tahvil Piyasalarındaki Yeri**, Ankara, T.C.Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 1994.

Dış politikayı etkileyen bir başka üçüncü hukuk düzeni ise “mesleki hukuk” adını verebileceğimiz hukuk düzenidir. İlk örneği feodal dönemde Avrupa’da tüccarlar arasında ortaya çıkan ve tüccarların aralarındaki ilişkileri mesleki gereksinimlerine ve uygulamalarına göre oluşturdukları kurallar uyarınca düzenleyen ve uyumsuzluklarını kendi belirledikleri yargıçlar aracılığıyla çözmelerine olanak sağlayan **lex mercatoria (tüccarlar hukuku)** adlı mesleki hukuk düzeni olmuştur. Günümüzde de bu hukuk düzeni, bazen ulus-ötesi hukukla bir tutularak, uluslararası iş âlemi çerçevesinde varlığını sürdürmektedir.⁵⁴

Öte yandan, özellikle sportif faaliyetlerin uluslararası alanda yürütülmesinde ulusal federasyonların bir araya gelerek uluslararası federasyonları oluşturdukları ve bu uluslararası federasyonların kendi dallarındaki birçok faaliyeti düzenleyen kurallar koyduğu ve uyumsuzluk durumlarını çözüme bağlayan mekanizmalar öngördüğü izlenmektedir.

Her iki tür “mesleki hukuk” düzeni de olağan olarak devletleri ilgilendirmemekte; dolayısıyla devletlerin dış politikalarını doğrudan etkilememektedir. Bununla birlikte, ender de olsa, bu tür hukuk düzenlerinin de devletlerin dış politikaların etkilediğine rastlanmaktadır. Örneğin, bir devletin milli takımının tanınmayan bir devlet ile milli maç yapması durumunda ilgili federasyonca o devletin uluslararası turnuvalara katılmaması yönünde kararlar alınması dış ilişkilerde karşılaşılan bir yaptırım oluşturmaktadır. Yine, kimi uluslararası spor federasyonlarının kurallarına uymamak bazı devletlere ya da o federasyonlar bünyesindeki ulusal federasyon ya da kurumlara karşı birtakım yaptırımlar uygulanmasına yer vermektedir. Bütün bu tür kısıtlama ve yaptırımlar da zaman zaman bir devletin dış politikasını etkileyen verileri oluşturmaktadır.

Türk dış politikası da bu tür sorunlarla karşılaşmaktadır. Örneğin K.K.T.C.’ni devlet olarak tanımamıza rağmen Türkiye ile K.K.T.C.milli takımları arasında milli maç yapılması yoluna FİFA nedeniyle gidilememektedir. Yine, örneğin Uluslararası Formula 1 yarışlarında K.K.T.C.Cumhurbaşkanı M. Ali Talat’a ilgili federasyonun kurallarına aykırı olarak şampiyona kupa verdirilmesi Türkiye’yi ya bu yarışların ülkemizde yapılmasından vazgeçilmesi ya da 2,5 milyon dolar ceza ödemesi yaptırımı ile karşı karşıya bırakmıştır.

Sonuç

Bir devletin dış tercihlerini, davranışlarını, tutumlarını oluşturması ve bunları uygulamaya koyması olarak tanımlanan dış politika ile hukuk arasındaki ilişki, görüldüğü gibi son zamanlara dek iç hukuk ve uluslararası kamu hukuku düzeylerinde gerçekleşmiştir. Ancak, iç hukuk rejimi ve dış ilişkileri düzenleyen hukuk rejimi düzeylerinde ortaya çıkan gelişmeler sonucu, dış politikanın oluşumunda ve uygulamasında bu iki hukuk düzeni dışında da bazı etkilere meydan vermiştir. Böylece, ulus-ötesi ve ulus-üstü kurumların önemli birer uluslararası aktör haline gelmesiyle,

⁵⁴ Bkz.F.Latty, “Le droit transnational économique”, in P.Daillier, G.de la Pradelle, H.Ghérari, **Droit de l’économie internationale**, Paris, Pédone, 2004, s.109-118.

politika oluşturmak ve bunları uygulamak gibi ikili karaktere sahip olan dış politika belirlenmesi sürecinde devletler kendi iç hukukları ve uluslararası hukuk rejimi ile birlikte ulus-ötesi ve ulus-üstü hukuk kurallarını da dikkate alır hale gelmişlerdir. Bu temel belirleyicilere ek olarak, görece daha az etkili olan yeni bir hukuk düzeni de dış politika sürecinde önem kazanmıştır. Hükümet-dışı örgütlerin ve farklı devletlerin uyuğunda bulunan ticari ortaklıkların çeşitli uzmanlık alanlarında oluşturdukları “mesleki hukuk” düzenlerinin de dış politikayı belirli ölçülerde etkilediği göz önünde bulundurulmalıdır. Dış politika ve hukuk arasındaki bu genel ilişki, ancak birtakım örneklemelere gidebildiğimiz Türk dış politikasının belirlenmesi ve uygulanması sürecinde de karşımıza çıkmaktadır.